

Assessing the degree of coordination and compliance of the intended curriculum, implemented with the acquired knowledge of the family and population knowledge course in order to approximate between these three programs**بررسی میزان هماهنگی و انطباق برنامه درسی قصد شده، اجرا شده با کسب شده درس دانش خانواده و جمعیت در جهت تقریب بین این سه برنامه****Ali Zarei, Marzieh Dehghani**¹ Ph.D. Candidate of Curriculum Study, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Tehran, Tehran, Iran.² Faculty Member and Associate Professor, Department of Educational Sciences, Department of Curriculum and Educational Studies, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Tehran, Tehran, Iran.

علی زارعی، مرضیه دهقانی*

¹ دانشجوی دکترای برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.² عضو هیأت علمی و دانشیار گروه علوم تربیتی، بخش مطالعات برنامه‌ریزی درسی و آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.**Abstract**

The purpose of this study was to investigate the degree of coordination and compliance of the intended curriculum, implemented with the acquired knowledge of family and population in order to approximate between these three programs. This research is applied in terms of practical purpose in the education system. The research method in the intended curriculum section was content analysis technique in which the objectives of the textbook were matched with the objectives of the upstream document. In the implemented curriculum section, a qualitative research method of phenomenological type was used and family and population knowledge classrooms were analyzed. In the obtained curriculum section, a qualitative research method of phenomenological type was used. The research field included undergraduate students of the Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Tehran, who were included in the research by purposive sampling. The results showed that there is a good correspondence between the goals of the upstream document and the goals of the family knowledge book and the population of the second edition. It seems that the content of this lesson has been expressed by the teachers in a practical way in the classroom, which shows the curriculum acquired in the students.

Keyword: Intended curriculum, Curriculum implemented, Curriculum acquired, Science of Family & Population, University of Tehran

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی میزان هماهنگی و انطباق برنامه درسی قصد شده، اجرا شده با کسب شده دانش خانواده و جمعیت در جهت تقریب بین این سه برنامه بود. این پژوهش از نظر هدف کاربردی در نظام تعلیم و تربیت است. روش پژوهش در بخش برنامه درسی قصد شده تکنیک تحلیل محتوا بود که اهداف کتاب درسی با اهداف سند بالادستی مطابقت داده شد. در بخش برنامه درسی اجرا شده از روش پژوهش کیفی از نوع پدیدارشناسی استفاده شد و کلاس‌های درس دانش خانواده و جمعیت مورد واکاوی قرار گرفت. در بخش برنامه درسی کسب شده نیز از روش پژوهش کیفی از نوع پدیدارشناسی استفاده شد که میدان پژوهش، شامل دانشجویان دوره کارشناسی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه تهران بودند که به وسیله نمونه‌گیری هدفمند در پژوهش جای گرفتند. نتایج پژوهش نشان داد که مطابقت خوبی بین اهداف سند بالادستی و اهداف کتاب دانش خانواده و جمعیت ویراست دوم وجود دارد. به نظر می‌رسد که محتوای این درس را استادان به صورت کاربردی در کلاس درس بیان کرده‌اند که نشان از برنامه درسی کسب شده در دانشجویان است.

کلیدواژه‌ها: برنامه درسی قصد شده، برنامه درسی اجرا شده، برنامه درسی کسب شده، دانش خانواده و جمعیت، دانشگاه تهران

مقدمه

به نظر می‌رسد برنامه درسی تک بعدی نیست، بلکه چند وجهی و پیوسته در حال تغییر است و برنامه درسی وقتی بهتر فهمیده می‌شود که آن را ترکیبی بدانیم از آن چه به قصد کلاس درس تنظیم شده است (برنامه درسی طرح‌ریزی شده)، آن چه در کلاس درس اتفاق می‌افتد (برنامه درسی اجرا شده) و این که چگونه این اتفاقات، افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهند (برنامه درسی تجربه شده). میان برنامه درسی‌ای که برای کلاس درس طراحی شده با برنامه درسی‌ای که در کلاس درس اجرا شده و برنامه درسی‌ای که از سوی یکایک دانش‌آموزان در کلاس درس تجربه شده، ناگزیر شکاف‌هایی پدید می‌آید (Colin J. & Marsh, 2007).

از همین رو، در فرایند طراحی، تولید و اجرای برنامه‌های درسی معمولاً از سه نوع برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب شده سخن به میان می‌آید. برنامه درسی قصد شده که گاهی به آن برنامه درسی نوشتاری یا رسمی هم گفته می‌شود، به آرمان‌ها، هدف‌ها و محتوا و روش‌های یاددهی و یادگیری و شیوه‌های ارزشیابی پیشرفت یادگیری در یک برنامه درسی اشاره می‌کند. برنامه درسی قصد شده توسط کارشناسان و برنامه‌ریزان تهیه و تولید شده و در سطح ملی یا نظام آموزشی به مدارس تجویز می‌شود. این برنامه در یک نظام آموزشی معمولاً از طریق تحلیل کتاب‌های درسی، راهنمای برنامه، امتحانات، دستورالعمل‌ها و بخش‌نامه‌های رسمی، مورد بررسی قرار می‌گیرد (Robitaille, 1993). به عبارت دیگر، برنامه درسی قصد شده، آن سندی است که توسط معلمان یا سایر افراد در رأس قدرت تدوین می‌شود. همه آن چیزی که قرار است در انتهای آموزش به آن نایل شوند، در سند مکتوب وجود دارد (Viera, 2020). در سند مکتوب، راهکارهای اجرای آن برای معلمان تشریح شده است تا بتوانند آن را چراغ راه خود قرار دهند (Dolores Flores, Rivera López & Moore-Russo, 2020). منظور از برنامه درسی اجرا شده، مجموعه اقدامات و

فعالیت‌های یاددهی-یادگیری است که بر اساس برنامه درسی مورد نظر و آن چه که معلمان از آن برداشت کرده‌اند، در محیط واقعی مدرسه در سطح کلاس درس است و در واقع تفسیر و برداشتی از برنامه درسی قصد شده توسط معلمان است که با توجه به تجربه و اعتقاد آن‌ها در کلاس درس به اجرا در می‌آید (Schmidt et al, 1997). مُراد از برنامه درسی کسب شده در واقع یادگیری‌هایی است که از طریق به اجرا درآمدن برنامه درسی در مجموعه دانش‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌های دانش‌آموزان به وجود می‌آید. انتظار می‌رود که در این مرحله دانش‌آموزان بتوانند به بخش قابل توجهی از هدف‌های برنامه درسی قصد شده نائل گردند (Ahaninjan, 2015). به عبارت دیگر، برنامه درسی کسب شده را می‌توان یادگیری‌های نهایی که از طریق ارزشیابی‌های تکوینی و پایانی و پیگیری اندازه‌گیری می‌شود و آن مطالبی که دانش‌آموزان یاد می‌گیرند، دانست (Yuen, 2020).

انسان، موجودی اجتماعی است. اولین اجتماع بشر، گردهمایی منزلی از راه ازدواج بوده که بر اساس یکی از نیازهای طبیعی انسان (غریزه جنسی) پایه‌گذاری شده و اسباب ادامه نسل بشر را فراهم کرده است (Tabatabaei, 1995). خانواده، مهم‌ترین نهاد اجتماعی و فراگیرترین نهاد، از نظر جمعیت و زمان است که نقش مهمی در تأمین مؤفقیت افراد دارد. علاوه بر این، جامعه از خانواده‌ها تشکیل شده است و سرنوشت جامعه با سرنوشت خانواده پیوند دارد (Pasandede, 2012). در جامعه امروز، در حوزه مسائل خانواده و جمعیت، مشکلات زیادی همچون افزایش سن ازدواج، مجرد زیستی، تقدّس‌زدایی از ازدواج و خانواده، کاهش نرخ باروری، رشد آمار طلاق و پیر شدن جمعیت وجود دارد که ناشی از تغییر نگرش‌ها و سبک زندگی است (A group of authors, 2015). درس عمومی و اجباری دانش‌خانواده و جمعیت برای پاسخگویی به نیازهای فردی و اجتماعی موجود در زمینه خانواده و جمعیت، به میزان دو واحد درسی کارشناسی، از سال ۱۳۹۲ در

کاهش جمعیت یکی از دغدغه‌های مقام معظم رهبری است، وزیر بهداشت نیز در این باره می‌گوید امروز بحث رشد جمعیت یک دغدغه جدی و ملی است. از این رو باید گروه‌های هدف برای رشد جمعیت و فرزندآوری بازتعریف و آن‌ها را برای فرزندآوری تشویق کرد. روند رشد جمعیت در ایران کاهشی است و با این روند در ۲۰ تا ۲۲ سال آینده پنجره جمعیتی کشور ما بسته خواهد شد. اگر امروز مقام معظم رهبری و وزارت بهداشت در خصوص افزایش جمعیت دغدغه‌مند هستند، به این دلیل است که بر اساس آمار، روند رشد جمعیت کاهشی است. قطعاً در ۳۰ سال آینده میانگین تعداد سالمندان ما از میانگین جهانی افزایش پیدا خواهد کرد و این روند پیر شدن جمعیت و کاهش نرخ رشد جمعیت یک هشدار است. از این رو اگر امروز اقدامات پیشگیرانه برای کاهش نرخ رشد جمعیت انجام ندهیم، در سال‌های آینده نرخ رشد جمعیت و روند کاهشی آن ممکن است ادامه یابد و رشد به صفر برسد. در چنین شرایطی قطعاً حسرت روزهایی را خواهیم خورد که می‌توانستیم اقدامات مداخله‌ای انجام دهیم، لذا در حال حاضر بحث این نیست که امروز نرخ رشد جمعیت چقدر است، بلکه بحث یک روند است که قطعاً کاهشی است و منجر به افزایش جمعیت سالمندی در کشور خواهد شد و این قطعاً یک دغدغه مهم در حوزه جمعیت است. حُسن اجرای برنامه‌های تنظیم خانواده و محدودیت میزان باروری مستلزم تلاش آگاهانه، داوطلبانه و فعالانه همه افراد و خانواده‌ها در این برنامه‌هاست و چنین مشارکتی جز با آموزش فراهم نخواهد شد. از این رو در برنامه‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی برای گسترش برنامه‌های تنظیم خانواده در ایران، آموزش نقش نخست را برعهده دارد (Jafari, 2007).

با توجه به مرور منظم پیشینه پژوهش و کنکاش دقیق پژوهش‌های انجام گرفته در این زمینه، بیشتر پژوهش‌ها کمی‌گرایانه؛ بررسی موانع اجرایی (برنامه اجرا شده) سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر اساس مدل فولن: مورد کاوی ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری

دانشگاه‌ها ارائه می‌شود. این درس در تمامی ترم‌ها ارائه می‌شود و دانشجویان کلیه رشته‌ها بر حسب وقت خالی خود و عدم تداخل با کلاس‌های اختصاصی خود در زمان انتخاب واحد می‌توانند این درس را از سیستم دانشگاه انتخاب کنند.

اهمیت درس دانش خانواده و جمعیت با توجه به نقش مؤثر نظام‌های پرورشی (مدرسه و دانشگاه) در تعلیم و تربیت جوانان، عمومی شدن تحصیلات دانشگاهی و تعداد زیاد دانشجویان کارشناسی، سن دانشجویان و اهمیت مباحث مربوط به خانواده و جمعیت برای رشد و شکوفایی جامعه، روشن است. مطالب این درس به قدری اهمیت دارد و در زندگی روزمره به قدری کاربردی است که عدم کاربست آن در زندگی قطعاً مشکلات عدیده‌ای را در زندگی فردی یا در زندگی زناشویی ایجاد خواهد کرد. به همین دلیل استادی که به تدریس این درس اقدام می‌کند و یکسری مسائل محرمانه را در کلاس درسی خود بازگو می‌کند، کلاس‌های این درس به طور مختلط ارائه نمی‌شود.

ازدواج به عنوان مهم‌ترین و اساسی‌ترین رابطه بشری توصیف شده است، زیرا ساختاری اولیه برای بنا نهادن رابطه خانوادگی و تربیت کردن نسل آینده را فراهم می‌سازد (Kamran, 2017). آمارها نشان می‌دهد تعداد تولدها در دو سال ۹۵ و ۹۶ نسبت به سال‌های پیش از آن، سالی ۴۰ هزار مورد کم‌تر شده است و به گفته مسئولین در سال ۹۷ هم وضعیت خیلی متفاوتی در این زمینه نداشتیم. اعلام این آمار به گمانه‌زنی‌های متعددی منجر شد، تا جایی که مسئولان از مشکلاتی گفتند که ممکن است در حوزه رشد جمعیت با آن‌ها مواجه شویم. بر این اساس مشخص می‌شود که در حوزه جایگزینی و رشد جمعیت ابتدا یک روند صعودی داشتیم و سپس روندی نزولی را طی کرده‌ایم، به طوری که اگر از این به بعد اتفاق ویژه‌ای نیفتد و اقدامات ویژه‌ای در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی که روی تأهل و به دنبال آن فرزندآوری تأثیرگذار هستند انجام نشود، در حوزه رشد جمعیت با مشکل مواجه خواهیم شد. دغدغه

توجه به مرور منظم پیشینه پژوهش و کنکاش دقیق مطالعه‌های انجام گرفته در پژوهش‌های خارجی مرتبط با ماهیت متغیرهای تحقیق حاضر مانند شکاف دانش بین برنامه درسی قصد شده و برنامه درسی کسب شده در آموزش معلمان اتیوپی: شناسایی چالش‌ها برای توسعه‌ی آینده (Alemu et al, 2021)، برنامه درسی اجرا شده، مدیریت و ارزیابی (Callahan, 2021)، بررسی برداشت معلمان زبان انگلیسی از برنامه درسی مصوب شده در اردن: به سوی توسعه برنامه درسی ادغام با آموزش معلمان (Al-husban & Akkari, 2021)، برنامه‌های درسی مورد نظر دوره متوسطه دوم در دروس علوم و ریاضیات: مقایسه برنامه درسی کشورهای جمهوری چک، استونی، لهستان و اسلوانی (Káčovský et al, 2021)، مفهوم‌پردازی انحراف در برنامه درسی قصد شده در کشور مکزیک Dolores (Flores, Rivera López & Moore-Russo, 2020)، تغییر در برنامه درسی قصد شده درس شیمی دبیرستان در کشور چین: تمرکز بر خواسته‌های فکری (Wei, 2020)، مطالبات فکری برنامه درسی قصد شده شیمی مورد نظر در کشور چک، فنلاند و ترکیه: تحلیل مقایسه‌ای بر اساس طبقه‌بندی بلوم تجدید نظر شده (Elmas et al, 2020)، ارائه بینش در مورد برنامه درسی کسب شده برای بخش آموزش پایه در کشور مصر از دیدگاه تطبیقی (Elbehary, 2020)، درک دانش‌آموزان از انجام یک بازی جدی با هدف افزایش تصمیم‌گیری درمانی در برنامه درسی قصد شده داروخانه (Duffull & Peterson, 2020)، به این نتیجه رسیدیم که در پژوهش‌های خارج از کشور نیز نتها یک بعد مثلاً برنامه درسی قصد شده مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است و پژوهشی که بخواهد با رویکردی اکتشافی برنامه درسی قصد شده، اجرا شده با کسب شده را مورد مطالعه قرار دهد، یافت نشد.

علاوه بر آن درس دانش خانواده و جمعیت یکی از حلقه‌های مفقوده است که متأسفانه از دید پژوهشگران مغفول باقی مانده است و اغلب کارهایی که در حوزه

(Bitarafan, Sojoodi & Dehghani, 2020)، تحلیلی بر وضعیت برنامه درسی اجرا شده ریاضیات پایه چهارم ابتدایی (Sadeghi Aval, Amin Khandaghi & Saidi, 2017)، مقایسه برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب شده درس کارورزی (Ghadermarzi, 2017)، ارزیابی میزان هم‌خوانی و همسویی برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب شده تفکر و پژوهش ششم ابتدایی (Mohammad AminZadeh, 2017)، ارزیابی میزان انطباق سطوح قصد شده، اجرا شده و کسب شده برنامه درسی اخلاق اسلامی دانشگاه‌ها (Fazlullah Elahi Qomshi, 2016)، بررسی همخوانی برنامه درسی قصد شده درس تفکر و سبک زندگی پایه هشتم دوره اول متوسطه با برنامه درسی اجرا شده و کسب شده (Jamalifar, 2016)، ارزیابی میزان هم‌خوانی برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و آموخته شده درس علوم تجربی سال دوم راهنمایی شهرستان نیریز در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ (Mirshekari, Oji Nezhad & Goltash, 2015)، مقایسه برنامه درسی قصد شده درس تفکر و سبک زندگی پایه هفتم و هشتم با برنامه درسی اجرا شده و کسب شده (Esmaeili, 2015)، میزان انطباق برنامه درسی قصد شده و اجرا شده پیش از دبستان (Razavi, 2015)، تحلیل برنامه درسی قصد شده و اجرا شده دوره راهنمایی بر اساس مؤلفه‌های آموزش صلح یونسکو (Hajizadeh & Karami, 2014)، ارزیابی میزان هم‌خوانی برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و آموخته شده درس علوم تجربی سال دوم راهنمایی (Mirshekari, 2014)، تحلیل برنامه درسی قصد شده و اجرا شده دوره راهنمایی بر اساس مؤلفه‌های آموزش صلح یونسکو (Hajizadeh, 2014) و مقایسه برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب شده در آموزش دروس معارف اسلامی دانشگاه و شناسایی برنامه درسی مغفول (Pirzadeh, 2012) از نوع پوزیتویستی است. در حالی که دست یافتن به این مهم از طریق مصاحبه‌های عمیق با دانشجویان فراهم خواهد گردید. همچنین با

درسی اضافه خواهد شد. همچنین هر برنامه درسی یکسری اهداف دارد و برنامه درسی دانش خانواده و جمعیت از این امر مستثنی نیست. لذا بر آن شدیم تا در مرحله اول دریابیم آیا اهداف کتاب درسی با اهداف مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی تناسب دارد یا خیر. در مرحله دوم پژوهش سعی بر این است تا برنامه اجرا شده توسط استادان مورد واکاوی قرار گیرد و در مرحله آخر برنامه درسی کسب شده توسط دانشجویان بررسی گردد که آیا دانشجویان به خوبی مطالب درس دانش خانواده و جمعیت را دریافت کرده‌اند؟

روش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی است و با توجه به ماهیت موضوع مورد مطالعه از روش‌های مختلفی بهره گرفته شده است. در بخش اول پژوهش که برنامه درسی قصد شده را مورد مطالعه قرار داده‌ایم، با توجه به نوع روش پژوهش و نوع طرح مطالعه، از تکنیک تحلیل محتوا استفاده شده است. بنابراین در این مطالعه، جامعه پژوهش شامل کتاب درسی دانش خانواده و جمعیت و همچنین سند بالا دستی شامل سرفصل ۲ واحد درسی دانش خانواده و جمعیت در جلسه ۸۲۳ مورخ ۹۱/۱۲/۶ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی (نسخه PDF) است. با توجه به هدف پژوهش، در این مطالعه از شیوه نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. نمونه پژوهش اهداف کتاب درسی دانش خانواده و جمعیت و اهداف شورای آموزش عالی است. واحد تحلیل در این مطالعه مضمون است و واحد ثبت، پیام اصلی مضمون بود. جهت انجام روایی، هم از نظر استادان صاحب نظر (روش هم‌فکری پژوهشگران و توافق داوران) و هم با انجام تحلیل از سوی بیش از یک پژوهشگر، تأیید شد و جهت پایایی نیز از توافق درصدی (Percent agreement) استفاده شد.

در بخش دوم کار که قصد بر آن بود تا برنامه درسی اجرا شده درس دانش خانواده و جمعیت را بسنجیم، با توجه به نوع روش پژوهش و طرح مورد

انطباق برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب شده در جستجوهای داخلی و خارجی صورت گرفته است. در حوزه آموزش عمومی است و آموزش عالی کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

تاکنون در کشور ما و سایر کشورهای جهان، مقالات زیادی در رابطه با برنامه درسی قصد شده، اجرا شده با کسب شده دروس مختلف دانشگاهی ارائه شده است. در بیش‌تر این مقالات تنها یک بخش از برنامه درسی مثلاً برنامه درسی قصد شده را مورد بررسی قرار داده‌اند. با توجه به اهمیت این موضوع در این پژوهش سعی شده است برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب شده درس دانش خانواده و جمعیت به نحو احسن مورد بررسی قرار گیرد. با توجه به این‌که کتاب درسی در نظام آموزشی ایران یکی از مهم‌ترین منابع یادگیری محسوب می‌شود و وجود نظام آموزشی متمرکز اهمیت آن را دو چندان کرده و موجب شده است که کتاب درسی محور فعالیت آموزشی تمامی دانشجویان در مناطق گوناگون باشد (Maleki, 2012) و در ادامه باید به این نکته اساسی اشاره شود که استادان دانشگاه یکی از ارکان اصلی نظام آموزشی هستند که بدون درخواست آن‌ها هیچ تحول آموزشی به موفقیت نخواهید رسید. به طور کلی اگر بخواهیم به شکل مبنایی و مطمئن دنبال بررسی میزان هماهنگی و انطباق برنامه درسی قصد شده، اجرا شده با کسب شده درس دانش خانواده و جمعیت در جهت حذف فواصل بین این سه برنامه باشیم، باید این موضوع را از دوران اولیه دانشگاهی یعنی مقطع لیسانس آغاز کنیم و از همین امروز باید سرمایه‌گذاری کنیم، برای این‌که جامعه ایران فردا دچار برخی از چالش‌ها و مشکلات که امروزه ما از این جهت گرفتار هستیم، نباشد. با توجه به این‌که در رشته برنامه‌ریزی درسی، درس دانش خانواده و جمعیت که یک درس ارزشمند در زمینه ازدواج و فرزندپروری است، مورد مطالعه پژوهشگران قرار نگرفته است، لذا پژوهشگران داده‌های ذی‌قیمتی در این مطالعه استخراج کردند که به یافته‌های جدید در حوزه مطالعات برنامه

از جمله به اطلاع‌رسان‌ها اطلاع داده شد که اطلاعات آن‌ها به هیچ وجه فاش نخواهد شد، کاملاً داده‌های آن‌ها به شکل محرمانه خواهد بود، بدون ذکر نام آن‌ها و یافته‌ها بعداً به سمع و نظر اطلاع‌رسان‌ها رسانده شد و تأیید آن‌ها گرفته شد. بنابراین در گام اول، مصاحبه‌ها به صورت کامل پیاده‌سازی گردیدند و بی‌کم و کاست روی کاغذ نوشته شدند. سپس گام دوم در تحلیل داده‌ها، مطالعه کلی توصیف به منظور دستیابی به حس کلی از متن مصاحبه بود. در این مرحله، کل متن مصاحبه‌ها مورد مطالعه قرار گرفت. گام سوم تفکیک واحدها نام دارد. برآیند نهایی تحلیل پدیدارشناسی، تعیین معانی تجربه است. پژوهشگر متن مصاحبه‌ها را به آن‌چه که جیورجی آن را واحدهای معنا یا تمایز معنا می‌نامد، تغییر داد تا روابط معنی‌داری که هر مصاحبه با موضوع مصاحبه دارد، مشخص شود. گام چهارم تبدیل واحدهای معنایی به عبارات توصیفی از طریق تقلیل داده‌ها یا تبدیل واحدهای معنایی به عبارات مهم روان‌شناختی بود که جملات مهم و نکات کلیدی مشخص شده و طبقه‌بندی و مقوله‌بندی اولیه صورت گرفت. گام نهایی تحلیل داده‌ها، پژوهشگر ساختارهای خاص شناسایی شده در مرحله قبل را مورد بازاندیشی قرار داد. اختلافات موجود در تجارب افراد حذف شده و تنها بر ابعاد مشترک تجارب کلیه مشارکت‌کنندگان تمرکز شده و تحلیل ترکیبی صورت گرفت. طبقه‌بندی مقوله‌ها و زیرمقوله‌ها به صورت دقیق و بر اساس هدف پژوهش، مشخص و تنظیم شدند. جهت بررسی شیوه اعتباردهی به یافته‌ها که معادل روایی (Validity) و پایایی (Reliability) در پژوهش‌های کمی است، در پژوهش حاضر از ۴ معیار بازنگری ناظران (Peer check) و استفاده از نظرهای تکمیلی همکاران (Peer debriefing)، جستجوی شواهد مغایر و تحلیل موارد منفی (Searching for opposite evidences and negative case analysis)، مرور دست‌نوشته‌ها، مقوله‌ها و نتایج از جانب مشارکت‌کنندگان در پژوهش (Member check) و مصاحبه‌های مداوم و ارتباط

مطالعه، از پارادایم تفسیرگرایانه، رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی از نوع توصیفی استفاده شد. میدان پژوهش، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه تهران بود که در این میدان، مشارکت‌کنندگان دانشجویان دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه تهران بودند. انتخاب مشارکت‌کنندگان بر اساس نمونه‌گیری هدفمند (Stratified purposeful) از نوع ملاکی انجام شد. ملاک‌ها برای انتخاب دانشجویان این بود که واحد دانش خانواده و جمعیت را گذرانده یا در حال گذراندن درس باشند، تعامل خوبی با پژوهشگر در طول مصاحبه برقرار کرده و در انتها اطلاعات جامع و مانعی در اختیار ما قرار دهند. برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته (Semi-structured interviews) با تأکید بر رویکرد اکتشافی (Abolmaali, 2012) استفاده شد که این مصاحبه‌ها به شکل فردی صورت پذیرفت و با رسیدن به اشباع داده، به پایان رسید. بدین صورت که پروتکل مصاحبه با کمک استاد مربوطه تکمیل و کاستی‌های آن برطرف و به وسیله شبکه‌های اجتماعی خدمت دانشجویانی که این درس را گذرانده یا در حال گذراندن این واحد درسی هستند، ارسال گردید. با توجه به این‌که انتخاب حجم نمونه بر اساس قاعده اشباع نظری تعیین می‌شود (Bazargan, 2019)، در این مطالعه نیز در مصاحبه ششم اشباع نظری حاصل شد، اما به منظور اعتباربخشی به یافته‌ها به انجام یک مصاحبه تکمیلی نیز پرداخته شد، اما اطلاعات جدیدی حاصل نگردید. بنابراین فرایند گردآوری اطلاعات، متوقف شد و فرایند گزارش‌نویسی آن آغاز گردید. با توجه به این‌که در این مطالعه، روش ما پدیدارشناسی از نوع توصیفی است، بنابراین از روش جیورجی استفاده شده است که متناسب با این مطالعه است. برای تحلیل داده‌ها از روش ۵ مرحله‌ای جیورجی (Giorgi, 1989) استفاده شد که در گام نخست مصاحبه‌ها با کسب اجازه از اطلاع‌رسان‌ها با استفاده از نرم افزار Voice Memos موبایل iPhone 5s ضبط شدند و در پروتکل اخلاقی، مواردی مدنظر قرار گرفت،

هدفمند (Stratified purposeful) از نوع ملاکی انجام شد. ملاک این بود که از دانشجویانی مصاحبه شود که اطلاعات جامع و کاملی در رابطه با موضوع پژوهش در اختیار ما قرار دهند. برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته (Semi-structured interviews) با تأکید بر رویکرد اکتشافی استفاده شد که این مصاحبه‌ها به شکل فردی صورت پذیرفت و در مصاحبه ششم اشباع نظری حاصل شد، اما به منظور اعتبار بخشی به یافته‌ها به انجام دو مصاحبه تکمیلی نیز پرداخته شد، اما اطلاعات جدیدی حاصل نگردید. بنابراین فرایند گردآوری اطلاعات، متوقف گردید و فرایند گزارش‌نویسی آن آغاز گردید. همچنین برای تحلیل داده‌ها از روش پنج مرحله‌ای جیورجی استفاده شده است. برای اعتبار بخشی به یافته‌ها که معادل روایی و پایایی در پژوهش‌های کمی است، مفاهیم نهایی با اطلاع‌رسان‌های پژوهش در میان گذاشته شدند و همچنین از حضور طولانی مدت پژوهشگر در محیط پژوهش (Prolonged Engagement) استفاده شده است.

مستمر با اطلاع‌رسان‌ها در طول زمان (Prolonged Engagement) حاصل شد. همچنین برای مقایسه برنامه درسی اجرا شده از تکنیک مشاهده نیز استفاده شد. به این صورت که فیلم‌های مربوط به کلاس‌های دانش خانواده و جمعیت که در سیستم آموزش الکترونیک دانشگاه تهران ذخیره شده بودند، به وسیله یکی از دانشجویان کارشناسی ارسال گردیده بود و به دلیل شیوع ویروس کرونا و تعطیلی کلاس‌ها امکان مراجعه حضوری امکان‌پذیر نبود و این فیلم‌های ضبط شده در سیستم، ملاک مقایسه قرار گرفت. بنابراین با توجه به اهداف درس، یک چک لیست (سیاهه رفتاری) توسط پژوهشگر تدوین شد و با مشاهده کلاس، چک لیست تکمیل گردید. در بخش سوم کار که برنامه درسی کسب شده بررسی شده است، از رویکرد کیفی، روش پدیدارشناسی استفاده شده است. میدان پژوهش، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه تهران بود که در این میدان، مشارکت‌کنندگان ما دانشجویان دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه تهران بودند. انتخاب مشارکت‌کنندگان بر اساس نمونه‌گیری

جدول ۱: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی اطلاع‌رسان‌های مورد مطالعه

وضعیت تأهل	دانشکده و رشته تحصیلی	سن	جنسیت	کد اطلاع‌رسان‌ها
مجرد	علوم تربیتی و روان‌شناسی_مشاوره	۱۹	زن	۱
مجرد	علوم تربیتی و روان‌شناسی_علوم تربیتی	۲۰	زن	۲
مجرد	علوم تربیتی و روان‌شناسی_علوم تربیتی	۱۹	زن	۳
مجرد	علوم تربیتی و روان‌شناسی_علوم تربیتی	۱۹	زن	۴
مجرد	علوم تربیتی و روان‌شناسی_مشاوره	۱۹	زن	۵
مجرد	علوم تربیتی و روان‌شناسی_مشاوره	۱۹	زن	۶

اهداف رفتاری به شرح ذیل در این سند بیان گردیده است.

- دانشجویان بتوانند مفاهیم بنیادین خانواده را بر اساس آموزه‌های دینی بیان کنند.
- دانشجویان با معیارهای انتخاب همسر آشنا شوند.
- دانشجویان مهارت‌های مورد نیاز در تشکیل خانواده و نحوه رفتار با همسر و سایر خویشاوندان را به دست آورند.

یافته‌های پژوهش

بخش اول پژوهش

در این قسمت میزان همخوانی اهداف کتاب دانش خانواده و جمعیت با سند بالادستی گزارش شده است. در سند بالادستی درس دانش خانواده و جمعیت، هدف کلی این درس را "آشنایی دانشجویان با مبانی و آموزه‌های بنیادین خانواده و مهارت‌های تشکیل و تعالی نهاد خانواده و تسهیل ازدواج جوانان" می‌داند. همچنین

- دانشجویان با مفاهیم بنیادین مباحث جمعیت آشنا شوند.
  - دانشجویان با فواید فرزندآوری و آسیب‌های کاهش جمعیت در سطح ملی و تک فرزندی در ابعاد فردی و خانوادگی آشنا شوند.
  - کتاب دانش خانواده و جمعیت (ویراست دوم) که مؤلفان آن جمعی از نویسندگان است، به نویسندگی آیت‌اللهی، بانکی‌پورفرد، بداغی، حسینی، حکمت‌نیا، سیاح، محمودی، نامجو و با همکاری گروه مطالعات زنان و خانواده پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی تدوین گردیده است؛ ویراستار: امیرعباس رجبی؛ تدوین: نهاد نمایندگی
- مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی؛ ناشر: قم، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دفتر نشر معارف؛ سال انتشار: ۱۳۹۴؛ مشخصات ظاهری: ۲۲۰ صفحه؛ شابک: ۹۲۰-۳-۹۷۸-۹۶۴-۵۳۱. این کتاب نخستین بار در سال ۱۳۹۲ به چاپ رسید و با توجه به اجباری بودن درس برای تمام رشته‌های کارشناسی، بارها تجدید چاپ شد. ویراست دوم، در سال ۱۳۹۴ منتشر شد.
- در زیر سرفصل‌های اصلی درس که در سند آمده است با اهداف دروس کتاب دانش خانواده و جمعیت (ویراست دوم) مطابقت داده شده است.

جدول ۱: مطابقت همخوانی سند بالادستی دانش خانواده و جمعیت با اهداف کتاب دانش خانواده و جمعیت ویراست دوم

اهداف کلی در سند بالادستی	اهداف دروس دانش خانواده و جمعیت
اهمیت و ضرورت ازدواج و تشکیل خانواده در اسلام	با معیارهای همسرگزینی آشنا شوند
معیارهای همسرگزینی	
تسهیل ازدواج	
تبیین خانواده	
عوامل استحکام خانواده	عوامل تحکیم خانواده را بشناسد.
مهارت‌های تحکیم خانواده	با تعدادی از مهارت‌های تحکیم خانواده آشنا شوند.
تقویت کارکردهای خانواده	وظایف پدر و مادر و فرزندان را در خانواده فراگیرند.
نقش‌های اعضای خانواده	اطلاعاتی در مورد ارتباط با بستگان نسبی و سببی به دست آورند.
قواعد و اصول حاکم بر خانواده	
حقوق و تکالیف اعضای خانواده	
رشد فضایل و کرامات اخلاقی و معنوی	
موضوع‌شناسی مسائل و مشکلات خانواده	
عوامل تضعیف خانواده	عوامل تضعیف خانواده را بشناسند و مهارت‌های لازم برای رفع این عوامل را به دست آورند.
ایمن‌سازی خانواده	با عوامل و پیامدهای فردی، خانوادگی و اجتماعی ایمن‌سازی خانواده آشنا شوند.
ایمن‌سازی خانواده از آسیب‌ها و ترمیم خانواده‌های آسیب دیده	راهکارهای ترمیم خانواده‌های آسیب دیده از طلاق را بدانند.
طلاق: عوامل، پیامدها و راهکارهای کاهش طلاق	
سایر عوامل انحلال: فسخ (تدلیس، عیوب و ...)	
اهمیت و فواید فرزندآوری	اهمیت و جایگاه فرزندآوری در اسلام را بشناسند.
اخلاق و آداب بارداری و فرزندآوری	آثار فردی و خانوادگی فرزندآوری را برشمارند.
جمعیت و جمعیت‌شناسی	پیامدهای وضعیت کنونی نرخ رشد باروری در ایران را بشناسند.
دیدگاه‌های جمعیتی	دیدگاه طرفداران افزایش و کاهش جمعیت را ارزیابی کنند.
سیاست‌های جمعیتی با رویکرد ارتقای نرخ باروری	سیاست‌های کلی جمعیت در ایران را بدانند.
ناباروری و راه‌های درمان آن	با علل ناباروری و راه‌های درمان آن به اختصار آشنا شوند.

دارد تا مدرس دانش خانواده و جمعیت از سایر کتاب‌هایی که در این حوزه وجود دارد، برای پوشش اهداف سند استفاده کند.

بخش دوم پژوهش

در این بخش از پژوهش، برنامه درسی اجرا شده درس دانش خانواده و جمعیت به وسیله معلم مورد واکاوی قرار گرفته است. به همین منظور، یک چک لیست حاوی اهداف کلی درس دانش خانواده و جمعیت تهیه گردید تا نشان دهد که آیا استاد مربوط در کلاس خود، به اهداف اشاره کرده است یا خیر.

همانطور که در جدول فوق ملاحظه می‌گردد، با تطبیق هم‌خوانی اهداف کتاب دانش خانواده و جمعیت و سند بالادستی آن، از ۲۲ هدف اصلی سند، ۱۴ مورد آن در کتاب دانش خانواده و جمعیت به صورت مستقیم یا غیر مستقیم اشاره گردیده است. در واقع می‌توان گفت که اهداف " اهمیت و ضرورت ازدواج و تشکیل خانواده در اسلام، تسهیل ازدواج، تبیین خانواده، قواعد و اصول حاکم بر خانواده، حقوق و تکالیف اعضای خانواده، رشد فضایل و کرامات اخلاقی و معنوی، موضوع‌شناسی مسائل و مشکلات خانواده و سایر عوامل انحلال خانواده " که در سند به آن اشاره شده بود، در اهداف کتاب مربوط ذکر نشده بود. بنابراین ضرورت

جدول ۲: چک لیست مشاهده کلاس درس دانش خانواده و جمعیت

آری	خیر	اهداف کلی درس دانش خانواده و جمعیت
*		آیا استاد در کلاس درس، به اهمیت و ضرورت ازدواج و تشکیل خانواده در اسلام اشاره کرد؟
*		آیا استاد در کلاس درس، معیارهای همسرگزینی را بیان کرد؟
*		آیا استاد در کلاس درس، به تسهیل ازدواج اشاره کرده است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، به مبحث تبیین خانواده پرداخته است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، به عوامل استحکام خانواده اشاره کرده است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، مهارت‌های تحکیم خانواده را برشمرده است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، به تقویت کارکردهای خانواده پرداخته است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، نقش‌های اعضای خانواده را تشریح کرده است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، به قواعد و اصول حاکم بر خانواده پرداخته است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، به مبحث حقوق و تکالیف اعضای خانواده پرداخته است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، به مسئله رشد فضایل و کرامات اخلاقی و معنوی پرداخته است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، به موضوع‌شناسی مسائل و مشکلات خانواده پرداخته است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، عوامل تضعیف خانواده را برشمرده است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، به مباحث ایمن‌سازی خانواده از آسیب‌ها و ترمیم خانواده‌های آسیب‌دیده پرداخته است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، به مبحث طلاق (عوامل، پیامدها و راهکارهای کاهش طلاق) پرداخته است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، به عوامل انحلال، فسخ، تدلیس و عیوب پرداخته است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، اهمیت و فواید فرزندآوری را تشریح کرده است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، به اخلاق و آداب بارداری و فرزندآوری پرداخته است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، به مبحث جمعیت و جمعیت‌شناسی پرداخته است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، دیدگاه‌های جمعیتی را بیان کرده است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، سیاست‌های جمعیتی با رویکرد ارتقای نرخ باروری را مورد بررسی قرار داده است؟
*		آیا استاد در کلاس درس، به ناباروری و راه‌های درمان آن پرداخته است؟

حین ازدواج شدیم که اشاره کردم توی همون سه مورد اصلی. در رابطه با این که زوجینی که با هم ازدواج کردن تازه، ممکنه خیلی‌هاشون مهارت‌های خیلی مهم رو کسب نکرده باشن، حتی ممکنه خیلی از زوجین تست شخصیت، آزمون شخصیت رو نداده باشن قبل از این که ازدواج بکنن و این خودش خیلی می‌تونه مشکل‌ساز باشه در فرایند ازدواج و تشکیل خانواده.

در ادامه اطلاع‌رسان شماره ۱ می‌گوید: خُب ایشون وقتی وارد این مبحث شدیم، اول اومدن در رابطه با رضایت زناشویی، سازگاری زناشویی، پایداری اون‌ها، این که ثبات شخصیت داشته باشن و همچنین زندگی‌شون رو بتونن پایدار و ثابت نگه دارن، توضیحات کاملی دادن هر کدوم از مفاهیم رضایت، سازگاری، پایداری رو خیلی کامل برای ما شرح دادن و توضیح دادن.

اطلاع‌رسان شماره ۲ می‌گوید: در ادامه هم که استاد بعد این که خیلی کامل در مورد مسئله انتخاب، یعنی همون مرحله پیش از ازدواج توضیح دادن، وارد مسئله همراهی شدیم، یعنی دیگه تشکیل خانواده که این جا به مسائلی مثل آگاهی و شناخت در مورد زندگی مشترک و مهارت‌هایی که لازم داره و در آخرم انگیزه و تصمیم به عمل توضیح دادن.

اطلاع‌رسان شماره ۳ می‌گوید: خُب درس دوم هم استاد توی سامانه پاورپوینت آپلود کردن و از روی پاورپوینت شروع کردن توضیح دادن، توضیحاتشون توضیحات خوبی بود، یعنی صرفاً مطالب کتاب نبود، از تجربیاتشون برای ما می‌گفتند و خلاصه این که بهتر از این بود که فقط پاورپوینت باشه.

اطلاع‌رسان شماره ۵ می‌گوید: در مورد دانش خانواده و جمعیت خانم دکتر X در مورد حین ازدواج که یه سری مطالب رو توضیح دادند، این که در مورد انتخاب‌ها به چه صورتی باشه و در مورد دوره آشنایی در حین ازدواج صحبت کردن، به چه صورتی باشه، افراد چطور با هم دیگه آشنا بشن، بهتره یا اگر در آینده آشنایی‌های مختلف صورت می‌گیره، چطور همدیگرو

همان‌طور که در چک‌لیست بالا مشاهده شد، مدرس درس دانش خانواده و جمعیت تمامی مباحث را به جز مبحث جمعیت را در کلاس تدریس کرده است. با مشاهده دو کلاس درس دانش خانواده و جمعیت، هر دو اساتید تمامی مطالب را به درستی تشریح کرده‌اند و تنها بحث جمعیت را در کلاس‌ها مطرح نکرده‌اند. همچنین روایت‌های اطلاع‌رسان‌های پژوهش، میزان همپوشانی برنامه درسی قصد شده با اجرا شده را به طور شفاف روشن می‌سازد. اولین سؤالی که پژوهشگر در پی پاسخگویی به آن بود، این سؤال اصلی بود که مدرس درس خانواده و جمعیت چه مباحثی را در کلاس درس مطرح ساخته است.

مباحث تشکیل خانواده (پیش از ازدواج):
اطلاع‌رسان شماره ۱ می‌گوید: ایشون خیلی کامل، اومدن تمام مراحل که هر جوانی لازمه اون‌ها رو انجام بده رو توضیح دادن، مثلاً در رابطه با تیپ‌شناسی هالند (Holland) صحبت کردن، شیش تا تپی که هالند جامعه‌شناس معروف اون‌ها رو توضیح داده بود رو ایشون هم توضیح دادن خیلی کامل و البته به این مورد هم اشاره کردن که هر شخص ممکنه یه دونه از این تیپ‌ها رو نداشته باشه، ممکنه یه شخصی ترکیبی از چندین تا تیپ رو داشته باشه، از جمله تیپ‌های هالند هم تیپ واقع‌گرایی رو گفتن، تیپ افراد ابزارگرا رو گفتن و غیره که اینا خُب خیلی می‌تونه به جوان‌ها کمک بکنه.

اطلاع‌رسان شماره ۵: این که تا چه حد به مبحث تشکیل خانواده پیش از ازدواج مدرس پرداختند میشه گفتش که تمام مبحث و محتوای کلاس رو استاد گرامی بنده به همین موضوع اختصاص دادند و از نکاتی که مربوط به دوره آشنایی هست و ملاک‌هایی که در اصل ازدواج باید مدنظر قرار بگیره و این که اصلاً هدف ازدواج چی هستش و این که چه موانعی ممکنه که بر سر ازدواج باشه.

مباحث تشکیل خانواده (حین ازدواج): اطلاع‌رسان شماره ۱ می‌گوید: ... در جلسات بعدی وارد مباحث

دوستانشون حتماً متأهل باشن، زندگی خوب و سالمی داشته باشن.

اطلاع‌رسان شماره ۴ می‌گوید: فصل چهارم که عنوانش ایمن‌سازی خانواده، آسیب‌ها و راهکارها بود، این درس هم توی سامانه آموزش الکترونیک دانشگاه تهران تدریس شد، یادمه که درس رو با یه فعالیت شروع کردن و گفتن که یه خانمی، همسرش بهش خیانت کرده و این‌که می‌خواد جدا بشه، اما دو تا بچه داره و نمی‌دونه که تصمیم درست چیه. آیا جدا بشه یا به خاطر بچه‌هاش بمونه و زندگی کنه؟ درس رو این‌جوری شروع کردن، چون که فکر می‌کنم بحث طلاق هم توی فصل چهارم بوده.

اطلاع‌رسان شماره ۵ و ۶ بیان می‌کنند: درباره مبحث ایمن‌سازی خانواده، آسیب‌ها و راهکارها در این رابطه، مطالبی که ایشون بهش اشاره می‌کردن، باز مربوط به همون دوره انتخاب و آشنایی بود که می‌گفتن باید همه زوایا بررسی بشه در دوره آشنایی و مطالبی که برای افراد مهم هستش، بررسی بشه.

اهمیت و جایگاه فرزندآوری و فرزندپروری:
اطلاع‌رسان شماره ۱ می‌گوید: حُب باید بگم که مدرس ما بیش‌تر به همین مباحث قبل از ازدواج، حین ازدواج و اشتباهات رایج در ازدواج پرداختند و زیاد به مبحث فرزندآوری و فرزندپروری اشاره‌ای نداشتن حقیقتش رو بخوام بگم، یعنی کلاً در رابطه با اهمیت و ضرورت فرزندآوری و فرزندپروری اصلاً صحبت نکردن، حالا نمیدونم به خاطر این‌که وقت نشد یا به خاطر این‌که این مباحث مهم‌تر بود، واقعا نمی‌دونم دلیلش رو، ولی به این مبحث نپرداختن و من هم نمی‌تونم چیزی بگم و ما در رابطه با همین جایگاه خانواده و فرزندآوری و فرزندپروری فقط مطالب کتاب رو در طول ترم و طول امتحان خوندم و گذروندیم و همون مطالبی که توی کتاب بود هم من الان یادمه، ولی الان این‌که ایشون به چه شکل اینارو توضیح دادن برای ما نمی‌تونم چیزی بگم، چون تدریس نکردند.

بهتر بشناسن، با هم دیگه صحبت بکنن، چه ملاک‌ها و معیارهایی رو مد نظر قرار بدن، در موردش صحبت بکنن، چه چیزهایی رو قرارداد بکنن.

مبحث تحکیم خانواده: اطلاع‌رسان شماره ۱ بیان می‌کند: تمام مواردی که حُب ایشون گفتن، همون بیس (Base) کار و پاسخ سؤال تحکیم خانواده است. یعنی همه چیزایی که گفتن، روی هم رفته و وقتی جمع می‌شه، می‌شه یک بیسی، می‌شه یک ستونی و پایه خیلی محکمی که خانواده تحکیم داشته باشه. ما وقتی ثبات شخصیت داشته باشیم، خودمون رو بشناسیم، بدونیم که چه جور آدمی هستیم.

اطلاع‌رسان شماره ۳ می‌گوید: درس تحکیم خانواده، درسی بود که مثل درس قبل توی سامانه آموزش الکترونیک دانشگاه تهران تدریس شد. این درس خیلی درس به نظرم با مفهوم و مفیدتر از بقیه درس‌ها بود. چون که یه سری اطلاعات ناقصی که داشتیم، تکمیل شد. یه چیزایی رو نمی‌دونستیم و خیلی کامل با مطالعه این درس یاد گرفتیم، مثلاً یادمه که این درس یکی از مباحثش دینداری بود و چون استاد ما حوزه تخصصیش ادیان بود، خیلی در مورد دینداری برای ما صحبت‌های قشنگی کردن، بحث دیگه‌ای که خیلی در موردش صحبت کردیم و فکر می‌کنم دونستنش خیلی برای ما مفید بود، حقوق و تکالیف بود.

مبحث ایمن‌سازی خانواده، آسیب‌ها و راهکارها:
اطلاع‌رسان شماره ۱ می‌گوید: ایشون همه این دام‌هایی که باعث می‌شه زوجی در زندگی‌شون، یعنی در حین ازدواج به مشکل بخورن یا حتی قبل از ازدواج رو برای ما توضیح دادن، حُب یکی از مواردی که خیلی به این مبحث اشاره کردن، این بود که ما بعد از ازدواج باید حواسمون به دوستان و اطرافیانی که داریم، باشه. مثلاً ایشون اشاره کردن که بعد از این‌که زوجین با هم ازدواج می‌کنن، زیاد با دوستان مجردشون در ارتباط نباشن، حالا چه آقا، چه خانم و این‌که مثلاً بدونن چه دوست‌هایی برای خودشون انتخاب می‌کنن، این‌که

اطلاع‌رسان شماره ۵ می‌گوید: در مورد این که خانم دکتر حقیقتاً در مورد مبحث جمعیت، خیلی صحبت نشد در کلاس و خُب تمرکز کلاس بیش‌تر روی همون مسئله تشکیل خانواده بود و نه تنظیم خانواده و می‌شه گفتش که دانش خانواده و دانش پیش از ازدواج و حین ازدواج رو ایشون مورد بررسی قرار دادن و بیشتر روی همین مبحث صحبت کردن، چون بالاخره نیازی بودش که توی دانشجوها احساس می‌کردن، ولیکن در رابطه با مبحث تنظیم جمعیت و فرزندآوری و این توی کلاس خیلی صحبت نشد و خُب نظر شخصی بنده هم این هستش که حقیقتاً به همچین مفهومی شاید خیلی، مفهومی نباشه که یعنی تنظیم جمعیت، مربوط به دانشجویان باشه.

بخش سوم پژوهش: برنامه درسی کسب شده

سؤال اول این بخش به این صورت بود که با توجه به طرح درسی که استاد برای این درس طراحی کرده بود و در کلاس اجرا کرد، فکر می‌کنید آیا تمام مطالب به خوبی در ذهن شما شکل گرفته است؟

اطلاع‌رسان شماره ۱ می‌گوید: باید بگم که بله، مباحثی که ایشون تدریس کردن در کلاس و طرح درسشون، ایشون طوری این مطالب رو به ما درس دادن که کاملاً کاربردی بود، به این شکل که برای تمام در واقع مباحثی که تدریس می‌کردن، مثال می‌زدن، حتی در رابطه با دعوا و مشاجره‌ای که ممکنه بین زوجین اتفاق بیفته، هم مثال می‌زدن و به نکته‌ی خیلی مهم دیگه هم که در رابطه با همین موضوع می‌تونم بهش اشاره بکنم، این هستش که ایشون برای هر کدام از مباحثی که می‌گفتن، در هر جلسه تمرین می‌دادن.

اطلاع‌رسان شماره ۲ می‌گوید: در پاسخ به این پرسش که تا چه حد این مباحثی که تو کلاس مطرح شد تو ذهن من شکل گرفت، باید بگم که نمی‌تونم این طوری بیان کنم که همه مطالبی که استاد تو کلاس تدریس کردن، راجبش بحث شد، تو ذهنم شکل گرفت یا هیچکدومش شکل نگرفت. به سری از مطالب طبیعتاً

اطلاع‌رسان شماره ۵ می‌گوید: درسی که درباره فرزندآوری و فرزندپروری بود، درسی بود که توی سامانه تدریس نشد و مشابه درس اول به صورت ویس و پاورپوینت مجزا توی گروه قرار گرفت و ما از همونا استفاده کردیم.

اطلاع‌رسان شماره ۵ می‌گوید: نکته بعدی این که مدرس تا چه حد در رابطه با اهمیت و جایگاه فرزندآوری صحبت کردند، سرکار خانم X در مورد فرزندآوری، اهمیتش و این که چه نکاتی باید در موردش رعایت بشه، صحبت کردن، ولیکن ایشون فرزندآوری رو هدف اصلی ازدواج نمی‌دونستن و بیان می‌کردن که اگر که این مسئله به عنوان هدف ازدواج یا تأمین ازدواج به قول معروف وسیله‌ای باشه برای تداوم ازدواج، به همچین ازدواجی نمی‌تونه موفق باشه و به همچین مسئله‌ای نمی‌تونه سبب تداوم ازدواج باشه، چه بسا خانواده‌هایی که مثلاً با بیان این که اومدن بچه روابط بین زوجین حسنه بشه، به همچین خطایی رو کردن و مثلاً با وجود یک بچه خواستن که اقدام به جدایی بکنن.

مبحث جمعیت: اطلاع‌رسان شماره ۱ می‌گوید: خُب مبحث جمعیت رو اگه بخوام بگم همون در رابطه با فرزندآوری و فرزندپروری می‌شه که ایشون زیاد اشاره‌ای بهش نکردن، اما باز هم بخوام چیزی بگم، می‌تونم بگم تمام مباحثی که توی ویس‌ها و مطالب قبلی گفته بودم، به جورایی مربوط به مبحث جمعیت هم می‌شه.

اطلاع‌رسان‌های شماره ۳ و ۶ می‌گویند: استاد پاورپوینت و ویسش رو توی گروه واتس‌آپی قرار دادن و فعالیت هم برای ما طراحی کردن، یکیش این بود که صفحه چند تا کتاب رو بخونیم و یادمه که اون صفحات در مورد سیاست‌های کنترل جمعیتی بود که کشورهای مختلف به کار برده بودن، بعد سؤال فعالیت این بود که سیاست کدام یک از کشورهارو شما ترجیح میدید؟ که حالا باید ما هم می‌نوشتیم و دلیلش رو می‌گفتیم که چرا مثلاً ما با این سیاست کنترل جمعیت بیشتر موافقیم.

قدری خوب و مفید و کاربردی بود که حتی مثلاً من به اعضای دیگر خانواده که در شرف امر ازدواج هم بودند، حتی، می‌شه گفتش ویس‌های کلاس رو دادم که گوش بدن.

سؤال دوم این بخش به این صورت بود که به نظر شما اگر در آینده بخواهید از مطالبی که سر کلاس دانش خانواده و جمعیت استفاده کنید، آیا می‌توانید مطالب کتاب رو در عرصه عمل به کار بگیرید؟ اطلاع‌رسان شماره ۱ می‌گوید: بله، من خودم به شخصه چون رستم هم مشاوره بود و خُب این مطالبی که ایشون هم می‌گفتن، در رابطه با رشته تحصیلی خودم بود، خیلی برام این مفاهیم کاربردی بود و نه تنها ایشون خیلی کاربردی و مفهومی به ما اینارو تدریس می‌کردن، من خودمم اینارو مفهومی و کاربردی یاد می‌گرفتم.

اطلاع‌رسان شماره ۲ می‌گوید: اگه بخوام در آینده از مباحثی که توی کلاس گفته شد، استفاده کنم، بیش‌تر مبحث انتخاب یا همون وجود یه سری تناسب‌ها، اونا خیلی مسائل مهمی بودن، این‌که یکسری تشابه‌هایی وجود داشته باشه و این‌که گفته بودن که تغییر ممکن نیست یا اگه باشه خیلی سخته، اینو واقعاً قبول داشتم و به نظرم واقعاً به این مسئله توجه کرد در آینده و همچنین الگوهای رفتاری که بیان کرده بودن، خیلی کاربردی بود و کاملاً می‌شد در زندگی بعد از تشکیل خانواده ازشون استفاده کرد.

اطلاع‌رسان شماره ۳ می‌گوید: بله، واقعاً خُب یه سری از مطالب کتاب رو خیلی مفید بود و با بعضی‌هاشون موافق نبودم، اما یه سری دیگشون واقعاً اطلاعاتمون رو بالا برد یا اون اطلاعات ناقصی رو که داشتیم، تکمیل کرد و من فکر می‌کنم که مخصوصاً این فعالیت‌ها اگر یه روزی تو اون موقعیت فعالیت‌هایی که استاد طرح کرده بود و ما جواب دادیم قرار بگیرم، مطالب درس عیناً واسم تکرار می‌شه و من می‌گم که خُب اون وقت اون فعالیت رو با توجه به مطلب درس

به دلیل این که من با اون نظری که استاد گفتن، نظر من نظر مخالف ایشون بوده یا تجربه‌ای که از اطرافیان، دوستان یا حتی اتفاقی که تو زندگی خودم افتاده با اون چیزی که استاد می‌گفتن، زمین تا آسمون فرق می‌کرد، یا یه سری از چیزا تو حرف منطقی بود، ولی تو عمل اصلاً نه تو دنیای واقعی چنین اتفاقاتی نمی‌افتاد که مثلاً استاد می‌گفتن یکیم مثال زدم در مورد همونی که به معاشرت‌های طولانی خانوادگی یه چنین چیزی توی دنیای واقعی هر فرد اتفاق نمی‌فته، می‌گم یه سری مباحث فقط جنبه تئوری داشت، انگاری اصلاً کاربردی نبودن.

اطلاع‌رسان‌های شماره ۳ و ۶ می‌گویند: همینطور که گفتم، بعضی از درس‌ها، بعضی از مطالب واقعاً توی ذهن من تثبیت شده، مخصوصاً اون درس‌هایی که بیشترش فعالیت بود و ما خودمون باید جواب می‌دادیم و دنبالش می‌رفتیم، اون درس‌هایی که ما خودمون رو باید توی موقعیتی قرار می‌دادیم، همون فعالیت‌هایی که گفتم.

اطلاع‌رسان شماره ۴ می‌گوید: ... این که کاربردی بودنش چقدره مطالب، واقعا می‌گم اون نتیجه‌گیری‌ها توی ذهن من خیلی جا مونده، برای این که فقط یک چیز تئوری و علمی نیست، برای این که استاد اول به کاربردی بودنش، یعنی اون چیزی که واقعاً با واقعیت جامعه و با واقعیت رفتار من نوعی توی جامعه برخورد داره. برای همین این که دو تا کار کردن استاد، یکی مطالب رو به روز کردن و یک مطلب رو کاربردی و بر اساس واقعیت‌ها گفتن، باعث شد که عملی بودن آن‌ها بالا بره و کاربردی بودنشون توی زندگی‌مون بالا بره و این که توی ذهن ما بمونه، چون اگه یه چیز تئوری و علمی بود، ما حفظ می‌کردیم، نمره رو می‌گرفتیم و تموم می‌شد.

اطلاع‌رسان شماره ۵ می‌گوید: با توجه به طرح درسی که استاد برای این درس طراحی کرده بودند، من تا هشتاد درصد حدوداً مطالب کلاس رو در ذهن دارم و می‌شه گفتش که ازش استفاده کردم و این مطالب به

اون مُدلی جواب دادم، الآن خودمم بهتره که این عملکرد رو از خودم نشون بدم.

اطلاع‌رسان شماره ۵ بیان می‌کند: من احساس می‌کنم کتابی که خانم دکتر به ما معرفی کردن، شاید خیلی مطالبش به صورت عملی استفاده نمی‌شه، بیش‌تر یه سری تفکری یا شناختی مارو بهمون علم می‌ده، ولیکن مطالبی که خود ایشون توی کلاس فرمودن، بسیار مطالب کاربردی و قابل استفاده‌ای بود که من الان هم خودم ازش استفاده می‌کنم و واقعا مطالب مفید و کاربردی بودش، همون‌طور که عرض کردم چون کیس‌های واقعی هم درش دخیل بودند، این‌که مثال‌های زندگی آدم‌ها نزدیک‌تر بود، باعث می‌شد که بشه ازش استفاده بهتری کرد و بهره بیشتری برد.

بحث و نتیجه‌گیری

در این مطالعه تلاش گردید تا برنامه‌ریزی قصد شده، اجرا شده و کسب شده درس دانش خانواده و جمعیت را مورد واکاوی قرار دهیم. به نظر می‌رسد اجرای درست برنامه درسی اجرا شده با کسب شده تا حدودی زیادی به معلم برمی‌گردد، چرا که تا زمانی معلم به خوبی مطالب را در کلاس اجرا نکند، نمی‌توان شاهد تحولی عظیم در دانش‌آموزان باشیم. معلمانی هستند که صرفاً دیسیپلین‌محور هستند و متأسفانه به صورت کاربردی، مطالب را به فراگیران منتقل نمی‌کنند و همین امر سبب می‌شود که برنامه درسی کسب شده در آن‌ها ظاهر نگردد.

تلاش عمده این است که یک همخوانی نزدیک میان آنچه که تدریس می‌شود و آنچه که باید یاد گرفته شود، به وجود آید و این مهم‌ترین هدف در تدریس است، اما اغلب شکاف عمده‌ای بین آنچه که تدریس می‌شود و آنچه که آموخته شده است، به وجود می‌آید، زیرا دانش‌آموزان معمولاً آنچه را که به آن‌ها تدریس می‌شود، نمی‌آموزند (FathiVajargah, 2015).

برای پاسخ به سؤال اول پژوهشی که قرار بود برنامه درسی قصد شده درس دانش خانواده و جمعیت مورد

بررسی قرار گیرد، می‌توان گفت کتاب دانش خانواده و جمعیت (ویراست دوم)، کتابی است که اهداف آن همپوشانی متوسط رو به بالا و خوبی با اهداف سند بالادستی آن دارد. لذا برنامه درسی قصد شده در پی آن است که در پایان این درس، دانشجو بتواند به این اهداف نزدیک شود و همچنین بتواند آن را به صورت یک درس کاربردی در زندگی زناشویی خود به کار بندد. این یافته با پژوهش (Mohammad AliZadeh, 2017) ناهمخوان است، نتایج پژوهش ایشان حاکی از همخوانی ضعیف که نشان دهنده طراحی نامناسب کتاب تفکر و پژوهش است. روبرت زایس (Zais) (۱۹۷۶) در مطالعه خود اسناد بالادستی را معادل برنامه درسی خاموش (Inert Curriculum) می‌داند، زیرا سندی است که توسط متخصصان برنامه‌ریزی درسی و یا حتی خود معلمان طراحی و تدوین می‌شود و زمانی این اسناد را که به برنامه درسی زنده (Live Curriculum) تبدیل می‌شوند که در عرصه اجرا و عمل به درستی پیاده‌سازی شوند.

برای پاسخ به سؤال دوم پژوهشی که قرار بود برنامه درسی اجرا شده با استفاده از تکنیک مشاهده و تکنیک مصاحبه مورد بررسی قرار گیرد، این مدعا تأیید شد. در رابطه با برنامه درسی اجرا شده نیز که به وسیله مشاهده پژوهشگر از کلاس دانش خانواده و جمعیت انجام شد، به این نتیجه رسیدیم که در کلاس‌های این درس، مباحث تشکیل خانواده، تحکیم خانواده، تعالی خانواده و همچنین ایمن‌سازی خانواده از آسیب‌ها به خوبی در کلاس تشریح گردیده‌اند، اما مباحث فرزندآوری و تربیت فرزند و مبحث جمعیت دور از دید برخی از استادان این حوزه باقی مانده است. این یافته با مطالعه (Mirshekari, 2015) به خوبی همخوان است، زیرا پژوهشگر به این نتیجه رسید که بین دو نوع برنامه درسی قصد شده و برنامه درسی اجرا شده انطباق وجود دارد. همچنین می‌توان گفت این یافته با پژوهش (Razavi, 2015) همراستاست، زیرا نتایج نشان‌دهنده این است که بین اهداف، فعالیت‌ها و روش‌های ارزشیابی

دانشجویان بتوانند در واقع به درستی مطالب را فهم کنند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که برنامه درسی اجرا شده با برنامه درسی کسب شده مطابقت دارد. کولز (Coles) در طبقه‌بندی خود از سطوح و انواع برنامه‌ریزی درسی، برنامه درسی قصد شده را معادل برنامه درسی بر روی کاغذ (Curriculum On Paper)، برنامه درسی اجرا شده را معادل برنامه درسی در عمل (Curriculum In Action) که شامل تدریس واقعی بدان‌سان که به دانشجویان از طریق سخنرانی یا سایر روش‌ها ارائه می‌شود، می‌باشد و برنامه درسی کسب شده را معادل برنامه‌درسی تجربه شده می‌داند که در حقیقت آن بخش از برنامه درسی است که دانشجویان تجربه می‌کنند و یادگیری از آن منتج می‌شود. این یافته‌ها با پژوهش (Fazlullah Elahi Qomshi, 2016) به خوبی هم‌راستاست، زیرا پژوهشگر به این نتیجه رسید که بین سطوح سه گانه قصد شده، اجرا شده و کسب شده برنامه درسی اخلاق اسلامی دانشگاه‌ها بیش از ۹۰ درصد هم‌خوانی وجود دارد. در مقابل این یافته با پژوهش (Ghadermarzi, 2017) ناهمخوان است، چرا که پژوهشگر در درس کارورزی به این نتیجه رسیده بود که برنامه درسی اجرا شده و کسب شده درس کارورزی تفاوت معنادار وجود ندارد، یعنی بین کلیه اهداف محتوایی و اجرایی در مرحله اجرا شده و کسب شده درس کارورزی تفاوت چشمگیری وجود ندارد. همچنین با پژوهش (Jamalifar, 2016) نیز ناهمخوان است، زیرا نتایج پژوهش حاکی از آن است که میان برنامه درسی قصد شده و کسب شده و همچنین برنامه درسی قصد شده و اجرا شده درس تفکر و سبک زندگی پایه هشتم دوره اول متوسطه هم‌خوانی چندانی وجود ندارد.

در این پژوهش تلاش گردید تا بررسی میزان هماهنگی و انطباق برنامه درسی قصد شده، اجرا شده با کسب شده درس دانش خانواده و جمعیت در جهت حذف فواصل بین این سه برنامه نمایان گردد. زمانی می‌توان شاهد حذف فواصل برنامه درسی قصد شده، اجرا شده با کسب شده در کلاس‌های درس باشیم تا آن

در برنامه درسی قصد شده با برنامه درسی در حال اجرا تا حدودی انطباق وجود دارد.

با مصاحبه‌هایی که با دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه تهران انجام دادیم، این ادعا تأیید شد. چرا که اکثر افرادی که در کلاس‌ها حاضر بوده‌اند، دانشجویانی بودند که در دوره مجردی به سر می‌برند و افرادی نیستند که مباحث تنظیم جمعیت در خانواده و حتی فرزندآوری و فرزندپروری برای آن‌ها در این برهه از زندگی لازم باشد. بنابراین بر طبق نظر دانشجویان کارشناسی بیشتر بر روی ملاک‌های انتخاب همسر تأکید بوده است. همچنین به مسائلی مانند ازدواج موقت و همچنین ازدواج سفید که در جوانان بروز پیدا کرده است و در واقع دغدغه آن‌ها بوده و سؤالاتی را برای آن‌ها ایجاد کرده است، در کلاس درس پرداخته شده است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که برنامه درسی قصد شده با برنامه درسی اجرا شده مطابقت دارد. این یافته با پژوهش (Esmaeili, 2015) ناهمخوان است، زیرا نتایج پژوهش ایشان نشان داد که بین متغیرهای اهداف و ارزشیابی برنامه درسی قصد شده و برنامه درسی اجرا شده درس تفکر و سبک زندگی پایه هفتم و هشتم انطباق وجود ندارد.

برای پاسخ به سؤال سوم پژوهشی که قرار شد برنامه کسب شده یا آموخته شده دانشجویانی که در دانش خانواده و جمعیت را گذرانده‌اند، مورد بررسی قرار گیرد، به نظر می‌رسد که دانشجویان به صورت کاربردی می‌توانند مطالب را در عرصه عمل به کار ببرند، چرا که اطلاع‌رسان‌ها مدعی شدند حتی مطالبی که در دوران مجردی به درد آن‌ها می‌خورد را نیز در خانواده خود به کار برده‌اند. همچنین با توجه به این‌که استادان درس دانش خانواده و جمعیت به صورت کاربردی و با مثال‌های مختلف این واحد آموزشی را تدریس کرده‌اند، می‌توان گفت تمامی مطالب ارائه شده در کلاس به خوبی در ذهن فراگیران تثبیت شده است. ارائه مثال‌های مختلف در کلاس درس می‌تواند به صورت ملموس مطالب را در ذهن دانشجویان حک کند و

- attained curriculum in Ethiopian teacher education: identifying challenges for future development. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 51(1), 81-98.
- Al-husban, N., & Akkari, A. (2021). Exploring EFL Teachers' Perceptions of Enacted Curriculum in Jordan: Towards Integration Curriculum Development with Teacher Education. *Curriculum and Teaching*, 36(1), 71-87.
- Bitarafan, F.; Sojoodi, M. & Dehghani, M. (2020). Investigating the obstacles to the implementation of the document on the fundamental transformation of education based on Fullen's model: a case study of the field of aesthetic, cognitive and artistic education. *Research in Curriculum Planning*, 17 (40), 110-90.
- Callahan, C. M. (2021). Curriculum Implementation, Management, and Assessment: Special Consideration and Best Practice. In *Introduction to curriculum design in gifted education* (pp. 223-240). Routledge.
- Dolores Flores, C., Rivera López, M. I., & Moore-Russo, D. (2020). Conceptualizations of slope in Mexican intended curriculum. *School Science and Mathematics*, 120(2), 104-115.
- Duffull, S. B., & Peterson, A. K. (2020). Students' perceptions of playing a serious game intended to enhance therapeutic decision-making in a pharmacy curriculum. *Currents in Pharmacy Teaching and Learning*, 12(11), 1348-1353.
- Elbehary, S. G. A. (2020). Providing Insights into the Intended Curriculum of Probability for Basic Education Sector in Egypt from a Comparative Perspective. *International Electronic Journal of Mathematics Education*, 15(2), em0581.
- Elmas, R., Rusek, M., Lindell, A., Nieminen, P., Kasapoğlu, K., & Bílek, M. (2020). The intellectual demands of the intended curriculum in Ethiopian teacher education: identifying challenges for future development. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 51(1), 81-98.
- هستند در کلاس‌های آموزشی محقق گردد. این امر نیز به احتمال زیاد در دراز مدت خود را نشان خواهد داد، چرا که افراد بعد از گذراندن درس دانش خانواده و جمعیت و پیاده‌سازی آن در زندگی مشترک خود در آینده و کاهش میزان طلاق در جوانان می‌توان به این نتیجه رسید که درس مربوطه در پوست و خون افراد رسوخ کرده است و نه صرفاً گرفتن نمره عالی از یک درس و عدم کاربست آن در زندگی زناشویی. امید است که پژوهشگران آینده سایر درس‌های دانشگاهی و حتی دروس دوران مدرسه را با روش‌های کیفی و حتی آمیخته مد نظر قرار دهند و بتوانند یک تصویر روشنی از برنامه درسی قصد شده، اجرا شده با کسب شده دروس در اختیار خوانندگان ارائه کنند.
- چون این پژوهش تنها بر روی افراد مؤنث به انجام رسیده است و تمایل خود را به مشارکت در پژوهش ابراز داشتند، بنابراین پیشنهاد می‌شود روی جنسیت مذکر نیز پژوهش‌هایی انجام گیرد.
- این پژوهش در میدان دانشگاه تهران انجام گردید، پیشنهاد می‌شود در سایر دانشگاه‌های کشور نیز این پژوهش انجام شود.

منابع

- A group of authors (2015). *Family and Population Knowledge (Second Edition)*. Qom: Publishing knowledge.
- Abolmaali, Kh. (2012). *Qualitative research methods from theory to practice*. Tehran: Alam Publishing.
- Ahaninjan, M. (2015). *Assessing the status of factors affecting the implementation of the sixth grade elementary school curriculum based on the Fullan model*, Ferdowsi University of Mashhad, Master Thesis in Curriculum Planning.
- Alemu, M., Kind, V., Basheh, M., Michael, K., Atnafu, M., Kind, P., & Rajab, T. (2021). The knowledge gap between intended and

- chemistry curriculum in Czechia, Finland, and Turkey: a comparative analysis based on the revised Bloom's taxonomy. *Chemistry Education Research and Practice*, 21(3), 839-851.
- Esmaeili, M. (2015). *Comparison of the intended curriculum of the seventh and eighth grade thinking and lifestyle course with the implemented and obtained curriculum*, University of Tehran, Master Thesis in Curriculum Planning.
- Fathi Vajargah, K. (2015). *Basic Principles and Concepts of Curriculum Planning*. Tehran: Science of Masters.
- Fazlullah Elahi Qomshi, S.; Nateghi, F. & Seifi, M. (2016). Assessing the level of compliance of the intended, implemented and obtained levels of Islamic ethics curriculum of universities. *Journal of Epistemological Studies at Islamic University*, 20 (2), 183-204.
- Ghadermarzi, H.; Ali Asgari, M.; Maroofi, Y. & Hosseinikhah, A. (2017). Compare the planned, implemented and obtained internship program in order to provide a suitable solution. *Journal of Teaching Research*, 5 (3), 143-131.
- Giorgi, A. (1989) One type of analysis of descriptive data: Procedures involved in following a scientific phenomenological method. *Methods*. 1 (3), 39-61.
- Hajizadeh, H. & Karami, M. (2014). Analysis of the intended and implemented curriculum of the guidance course based on the components of UNESCO peace education. *Research in Curriculum Planning*, 11 (15), 109-92.
- Jafari, M. (2007). *Investigating the role of population and family planning in the knowledge and attitude of female undergraduate students of Tabriz University in the academic year of 2007-2008*, University of Tabriz, M.Sc. Thesis in Curriculum Planning.
- Jamalifar, M. A.; Hashemi Moqaddam, S.; Abedi Karajiban, Z. & Faqihi, A. (2016). Assessing the compliance of the intended curriculum with the thinking and lifestyle course of the eighth grade of the first year of high school with the implemented and obtained curriculum. *Family and Research Quarterly*, 33, 21-42.
- Káčovský, P., Jedličková, T., Kuba, R., Snětinová, M., Surynková, P., Vrhel, M., & Urválková, E. S. (2021). Lower secondary intended curricula of science subjects and mathematics: a comparison of the Czech Republic, Estonia, Poland and Slovenia. *Journal of Curriculum Studies*, 1-22.
- Kamran, M. (2017). *The mediating role of interpersonal problems in the relationship between parenting styles and marital problems*, University of Tehran, Master Thesis in Clinical Psychology.
- Maleki, Hassan (۱۳۹۲). *Curriculum planning (practice guide)*. Tehran: School Publications.
- Marsh, C. J., & Willis, G. (2007). *Curriculum: Alternative approaches, ongoing issues*. Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall.
- Mirshekari, Z.; Oji Nejad, A. & Goltash, A. (2015). Assessing the degree of consistency of the intended, implemented and learned curriculum of the second year of experimental science course in Neyriz city in the academic year 2012-2013. *Research in Curriculum Planning*, 12 (17), 98-89.
- Mohammad Aminzadeh, H.; Seifi, M. & Faqihi, A. (2017). Assess the degree of consistency of the intended curriculum, acquired sixth grade thinking and research. *Iranian Curriculum Studies Quarterly*, 12 (46), 170-149.
- Pasandideh, A. (2012). *Marital Satisfaction*. Qom: Dar al-Hadith.
- Pirzadeh, A. (2012). *Comparison of the intended, implemented and obtained*

- curriculum in teaching Islamic education courses at the university and identifying the neglected curriculum: A case study of the University of Tehran*, University of Tehran, Master Thesis in Curriculum Planning.
- Razavi, A. and Gorji Poshti, K. (2015). The degree of compliance with the intended and implemented preschool curriculum. *Two Quarterly Journal of Theory and Practice in the Curriculum*, 3 (5), 65-78.
- Robitaille, D. F. (1993). *Curriculum Frameworks for Mathematics and Science. TIMSS Monograph No. 1*. Pacific Educational Press, Faculty of Education, University of British Columbia, Vancouver, British Columbia V6T 1Z4, Canada.
- Sadeghi Aval, N.; Amin Khandaghi, M. & Saeedi Rezvani, M. (2017). An analysis of the status of the implemented fourth grade elementary mathematics curriculum. *Research in Curriculum Planning*, 14 (26), 99-81.
- Schmidt, W. H., Raizen, S.A., E. D., Bianchi, L. J., & Wolfe, R. G. (1997). *Many visions, many aims: A cross-national investigation of curricular intentions in school science* (Vol. 2). Springer Science & Business Media.
- Tabatabaei, M. (1995). *Tafsir Al-Mizan (20 volumes)*. Translated by Mohammad Baqir Mousavi. Qom: Islamic Publications Office.
- Viera, J. (2020). *Cognitive Demand and the Level of Alignment in the Mathematics Items of the STAAR Test and the Textbook Tasks in the Intended Curriculum for 7th, 8th, and Algebra 1 Students in South Texas* (Doctoral dissertation, Texas A&M University-Corpus Christi).
- Wei, B. (2020). The change in the intended senior high school chemistry curriculum in China: Focus on intellectual demands. *Chemistry Education Research and Practice*, 21(1), 14-23.
- Yuen, S. H. L. (2020). From Massification to Personalisation in Open Education: What Can Be Learned from School-Based Experience in Curriculum Development?. In *Innovating Education in Technology-Supported Environments* (pp. 345-357). Springer, Singapore.